

Etik inom Djursjukvården

Ethics in Veterinary Medicine and Veterinary Nursing

**Emma Nilsson
Tinnie Hellqvist**

Djursjukvårdarprogrammet

**Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för husdjurens miljö och hälsa
Djursjukvårdarprogrammet**

Skara 2010

Studentarbete 301

***Swedish University of Agricultural Sciences
Department of Animal Environment and Health
Veterinary Nursing Education***

Student report 301

ISSN 1652-280X

Etik inom Djursjukvården

Ethics in Veterinary Medicine and Veterinary Nursing

**Emma Nilsson
Tinnie Hellqvist**

**DO0015, Självständigt arbete i djuromvårdnad, 10 hp, Grund AB
Djursjukvårdarprogrammet**

Handledare: Maria Tivemo-Eftring
Examinator: Barbro Attrell

Studentarbete 301, Skara 2010

Nyckelord: Etik, moral, värdigt djurliv, etiskprövning

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för veterinärmedicin och husdjursvetenskap
Institutionen för husdjurens miljö och hälsa
Avdelningen för djuromvårdnad
Box 234, 532 23 SKARA
E-post: hmh@slu.se, **Hemsida:** www.hmh.slu.se

I denna serie publiceras olika typer av studentarbeten, bl.a. examensarbeten, vanligtvis omfattande 7,5-30 hp. Studentarbeten ingår som en obligatorisk del i olika program och syftar till att under handledning ge den studerande träning i att självständigt och på ett vetenskapligt sätt lösa en uppgift. Arbetenas innehåll, resultat och slutsatser bör således bedömas mot denna bakgrund.

Innehåll

Innehåll.....	3
Sammanfattning.....	4
Summary	4
Inledning.....	5
Metod.....	6
Resultat	7
<i>Etik och moral – vad är det?</i>	7
<i>Synen på djur – har den förändrats?</i>	9
<i>Djursjukvårdens utveckling skapar nya dilemman</i>	11
<i>Ett värdigt djurliv – vad innefattas i det?</i>	12
<i>Hur långt är för långt – vem får ta beslutet?</i>	14
<i>Etisk prövning</i>	16
Inom humanvården.....	16
Inom djurförsök.....	17
<i>Hantering av etiska frågeställningar i klinisk praktik</i>	19
Diskussion.....	21
Referenslista.....	24
Bilagor	26
<i>Bilaga 1 – Intervju med Fredrike Ritter</i>	26
<i>Bilaga 2 – Brev till Lars Ewaldsson</i>	28

Sammanfattning

Det finns lite skrivet i ämnen som rör etik i samband med djursjukvård. Utvecklingen inom djursjukvården har under de senaste åren gått mycket fort fram och man kan idag behandla sjukdomar som tidigare inte var möjliga att behandla. Den här utvecklingen leder till nya frågeställningar inom djursjukvården, till exempel hur långt man skall gå i behandlingen av ett sällskapsdjur.

Inom humanvården har man nyligen infört en lag om att en etisk prövning skall genomföras innan nya behandlingsmetoder får användas. I arbetet behandlas denna nya lag samt den etiska prövningen inför djurförsök – något som kanske skulle kunna tillämpas inom djursjukvården .

Arbetet behandlar även olika sätt att värdera om en behandling skall genomföras eller inte. Vi berör ämnen såsom grunderna för etik och moral, hur synen på djur har förändrats samt vad som innefattas i ett värdigt djurliv. I arbetet finns även en del frågeställningar som djurhälsopersonal och djurägare kan använda sig av när de står inför ett etiskt dilemma.

Summary

There is not much written on subjects concerning ethics in veterinary medicine or veterinary nursing. The development in veterinary medicine has been very fast during recent years. Today you can treat many conditions in a way that hasn't been possible before. This development leads to new problems in animal care, such as, for example, how far to go in the treatment of a pet.

In human health care in Sweden, there is a new law on ethical evaluation of new treatment regimes. This new law, together with the system of ethical evaluation of animal experiments is addressed in the report along with the idea of how something similar could be used in animal health care.

The work also addresses ways to evaluate whether treatment can be carried out or not. We relate to topics such as the foundations of ethics and morality, how the attitude towards animals has changed and what dignified life of a pet means. In report there are also some formulations of questions that animal health staff and owners can use when they are faced with an ethical dilemma.

Inledning

Vi har genom vår praktik under utbildningstiden fått en inblick i den veterinärmedicinska verksamheten. Vi fascinerades över den stora kunskapen och de möjligheter till behandling som finns idag. Det väckte frågan hos oss om hur långt man kan och bör gå, när djur behandlas. Under praktiktiden observerade vi att det fanns flera olika åsikter bland personalen, men vi märkte aldrig av någon ”formell diskussion” om vad som skall behandlas och vad som kanske är att överbehandla. Med det här arbetet hoppas vi kunna lyfta fram frågan och undersöka vad som finns skrivet – om det ens finns något skrivet. Vi kommer att inrikta oss på smådjursjukvård.

I och med att forskningen ständigt utvecklas blir nya metoder till behandling möjliga. Utvecklingen går snabbare och snabbare. Frågan är om våra känslor hinner med i samma takt? I och med TV och Internet kan djurägare idag hålla sig mer uppdaterade om vilka behandlingsmöjligheter som finns i andra delar av världen. Ett exempel är njurtransplantation på katt. Ibland kan det vara svårt för djurägarna att förstå varför den metoden inte kan användas på deras egen sjuka katt när det kan göras i andra länder. Vi anser inte att det är något fel att djurägarna ställer högre och högre krav på vården av sina sällskapsdjur, snarare tvärtom, men det är viktigt att den etiska diskussionen hålls vid liv.

Djursjukskötarna har mer utbildning nu än någonsin tidigare. De är även mer delaktiga i patienterna och deras behandlingar. Vi tror att det är viktigt att djursjukskötarna får ha en del i diskussionen om vad som skall behandlas och inte. Det är djursjukskötarna som i största del tar hand om patienterna under deras vistelse på djursjukhuset och därmed ser hur de mår under behandlingstiden. Vi undrar om vården av patienterna kan bli bättre om personalen känner att de får vara med och påverka och är insatta i behandlingen?

En vanlig åsikt är att man kan behandla ett djur bara de får tillbaka sitt ”naturliga beteende” och ett värdigt djurliv efteråt. Det vi funderar över är: vad innefattas i begreppet värdigt djurliv? Vad innebär att ett djur skall kunna bete sig normalt?

Vi har noterat att när det gäller användning av försöksdjur inom forskningen är det mycket hårt reglerat, bland annat avseende hur stort lidande de skall behöva utsättas för. Vi undrar om det finns en liknande regelsamling eller diskussion inom veterinärmedicinen.

Metod

Arbetet är utarbetat efter litteraturstudier och intervjuer. Vi har använt litteratur i ämnen som etik och moral, djuretologi samt veterinärmedicinsk historia och utveckling, liksom även en del litteratur som rör försöksdjursverksamhet.

Vi har träffat och intervjuat veterinär Gustav Svensson, chef för kirurgikliniken på Blå Stjärnans Djursjukhus AB i Göteborg. Han redogjorde för hur etikdiskussionerna förs på ett av Sveriges största djursjukhus.

Vi har haft kontakt med veterinär Fredrike Ritter som i dagsläget arbetar på Borås Djurpark och innan det arbetade inom smådjursjukvården. Hon är engagerad i etikdebatten inom djursjukvården.

Vi var med på etikdagarna i Uppsala 2-3 mars 2010 där djursjukskötarstudenter och veterinärstudenter tillsammans diskuterade olika etiska fall. Det var också föreläsare på plats som tog upp olika ämnen och funderingar i ämnet etik inom djursjukvården.

Resultat

Etik och moral – vad är det?

Vardagligt används orden etik och moral som synonymer men när man går tillbaka till ursprungsbetydelsen ser man en del skillnader. Ordet moral kommer från det latinska ordet *moralia* som betyder ”det som rör sederna”, medan ordet etik kommer från grekiskans *éthos* som betyder ”inställning” eller ”ståndpunkt”. Det har förklarats som att etiken är läran om moralen. Moral är att ha en uppfattning om huruvida den handling som man utför är bra eller dålig. Etik är när man börjar fundera på varför det är på det viset. (6,13,17,20). Birgitta Forsman liknar det vid grammatikens förhållande till språket. Det började med det talade språket till vilket det med tiden gjordes upp grammatiska regler. På samma sätt har etiken kommit fram genom den tillämpade moralen, som grammatiken ur språket. (6).

Etik och moral är ordfattiga ämnen. Enligt Birgitta Forsman beror det på att naturvetenskapen, bland annat den medicinska utvecklingen, har åstadkommit en rad nya fenomen som människor inte hunnit skaffa sig något förhållningssätt till. På grund av det anser Birgitta Forsman att behovet av en diskussion i ämnet är större nu än tidigare. (6).

Moralen kommer till uttryck i enskilda handlingar. Den som bryter mot moralens regler drabbas av klagomål från omgivningen och en känsla av personlig skuld. Det finns några grundpelare för moral; Gud, naturen, traditionen, samvetet, känslan och förnuftet. (6,13).

Etiken försöker besvara frågan om vad som är rätt och fel. Den delas vanligen upp i tre undergrupper: konsekvensetik, deontologisk etik och dygdetik. (13).

Konsekvensetik

Enligt konsekvensetiken avgörs moralen i en handling av vilka konsekvenser handlingen får, moralen är då en följd av konsekvenserna. En gren av konsekvensetiken är utilitarismen som kommer från latin och betyder nytta. Det är den totala nyttan för ”universum” som räknas. Den Engelske moralfilosofen Jermey Bentham (1748-1832) anses vara upphovsman till den grenen. Han myntade uttrycket ”största möjliga lycka till största möjliga antal”. Troligen inkluderade han även djur i det här uttrycket. (6,20). Risken med den här etiken är att man låter ändamålet helga medlen och det kan leda till ett stort lidande för ett fåtal individer. (6).

Deontologisk etik

Deontologisk etik kommer från de två grekiska orden *deon* som betyder plikt och *logos* som betyder läran om. På svenska kallas den för pliktetik. Deontologisk etik bygger på fasta riktlinjer, ett exempel är de tio budorden i Bibeln. Med den här moralen behöver man inte tänka själv, svaret på alla livets problem finns i ”facit”. Nackdelen är att det lätt blir stelt och ensidigt. (6,13,20)

Dygdetik

Ordet dygd kommer från det grekiska ordet *arete* som egentligen betyder förträfflighet. Dygdetiken handlar om tanken bakom ett handlande; är motivet bra kan mycket ursäktas. Den anger att det är motivet eller dygden bakom handlingen som avgör om handlingen är rätt eller fel. Aristoteles menade att varje människa har en naturlig potential att vara dygdig. Han definierar därför dygd som människans andra natur. Han menar att det gör

människan benägen att inte bara utföra rätt saker i rätt tid utan att också finna glädje i det som görs. (13).

Vikten av ett etiskt resonemang

Det är svårt att komma fram till vad som är rätt och fel men det hindrar inte att det förs en diskussion i ämnet. Resonemanget är viktigt eftersom om man bara umgås med människor som tycker och tänker som man själv, tror man till slut att ens egna uppfattningar är de enda rätta. När man möter en person som har en motsatt uppfattning inser man att det i alla fall går att ha skilda uppfattningar i frågan. Den upptäckten bör leda till att ens egna uppfattningar omprövas. Kunskap kan därför i sig aldrig vara ett etiskt problem men däremot kan missbruk av kunskap och sättet att nå kunskap vara det. (6,20).

Synen på djur – har den förändrats?

Synen på djur är ett kulturellt fenomen. Hur vi ser på djur ärvs mellan generationer och har samband med samhället vi lever i. (3)

Synen på och hållningen av djur har helt förändrats jämfört med hur den var för ett par 1000 år sedan då människan började hålla djur. (7) Från början höll vi djuren både för vår egen och djurens skull. Djuren gav oss mat och kärlek samtidigt som de i sin tur fick skydd ifrån rovdjur samt mat och vatten från oss. Det här brukar kallas för ”det urgamla kontraktet”. (7,16). Den norska veterinären Bergjort Børresen har en annan uppfattning om hur förhållandet mellan djur och människa har vuxit fram. Hon menar att det var genom att människobarn fick övergivna djurungar att leka med som djuren fann sig till rätta i ”människoflocken” och förutsättningen för att hålla tamboskap växte fram. (7).

Den traditionellt kristna synen är att människan är skapelsens krona, skapad som Guds avbild. Hon skapades med en själ och det skilde henne från djuren. Djuren skapades enbart för människans skull vilket till stor del har påverkat synen på djur i västvärlden. (16,3). Thomas av Aquino (1225-1274), som var en inflytelserik filosof och teolog inom katolska kyrkan, påstod att människan inte har några direkta skyldigheter mot djuren. Enligt honom var den enda anledningen att behandla djuren väl att inte själv bli en sämre människa.(6). Han menade även att människan (troligen endast mannen - inte kvinnan) var den enda varelse som kunde få kontakt med Gud. (3)

En filosof som bör nämnas är René Descartes (1596-1650). Han representerade den dualistiska livssynen vilket betyder att han skiljer kroppen och själen åt. Han påstod att det enbart var människan som hade både kropp och själ medan djuren saknade själ och därmed upplevelseförmåga. Descartes lär ha sagt: ”Vilka fantastiska maskiner Gud har skapat!”. Han menade att djurens skrik var gnissel från maskineriet och att det inte är värre än att ett gångjärn gnisslar. (6,7). Jermy Bentham levde ungefär 100 år efter Descartes (1748-1832). Han höll inte med honom i hans syn på djuren och att man inte behövde behandla dem väl. Han lär istället ha sagt: ”Det viktiga är inte om djuren kan tänka eller om de kan tala utan om de kan känna”. (11).

Det urgamla kontraktet fungerade i nästan 2000 år. Under 1900-talet förändrades relationen mellan djur och människa i och med att jordbruket industrialiserades och människan började använda djur i forskningssyfte. Människan fick då inte längre samma nära relation till djuren. En annan orsak är att vi bara under de senaste 20-30 åren tagit in djur i familjen som inte tidigare varit domesticerade, till exempel ödlor och exotiska råttor. (7) En del av våra sällskapsdjur har nu för tiden samma livsstil som vi människor. De lever i våra hem, vi ger dem namn, pratar med dem, firar deras födelsedag mm. De har i många fall samma värde som de övriga familjemedlemmarna, vilket leder till ett nytt sätt att se på djuren. Det märks även efter att de dött då det är en växande trend att kremera sitt avlidna sällskapsdjur för att kunna spara askan. (2,16).

Samtidigt lever människor mycket längre ifrån djuren och naturen nu än tidigare. Mindre naturlig djurkontakt leder till minskad kunskap om dem. Det finns då en risk att vi för över våra mänskliga känslor på djuren. Många människor lever nu i ett komplext samhälle där en del känner sig utanför eller har svårt att få kontakt med andra människor. Ett sällskapsdjur kan då vara en ersättning för mänskliga kontakter. Risken blir då ännu större

att man ger sitt sällskapsdjur mänskliga egenskaper. Många gånger tror de här djurägarna att de gör sitt djur en tjänst. (2,3).

Människans syn på djur är inte alltid helt konsekvent. Det är flera faktorer som avgör hur vi behandlar djuren. De kan delas in i fyra olika kategorier:

Vilken art djuret tillhör

Djurets storlek, utseende, uppfattad intelligens och likhet med människan påverkar hur vi känner för djuret. Stora ögon hos ett djur får oss till exempel att värdera det högre.

Vilken roll djuret har i människans liv

De känslor människor har till de klassiska sällskapsdjuren som hund och katt skiljer sig avsevärt från de känslor vi har för djur som råttor och kackerlackor.

Kulturella skillnader

Det finns stora kulturella skillnader i hur vi behandlar djur, exempelvis anses kor vara heliga i Indien.

Individuella skillnader

Djurägarens kön har en viss betydelse för synen på djur. Studier har till exempel visat att kvinnor är mer engagerade i djurvälfrågor än vad män är.

De här faktorerna gör att det finns en viss inkonsekvens i behandlingen av djur. Samtidigt som vi gör allt mer för våra sällskapsdjur äter vi kött och använder djur i forskningssyfte.(3)

Djursjukvårdens utveckling skapar nya dilemman

Den första veterinärutbildningen i sitt slag startades i Lyon av Claude Bourgelat. Svenske Peter Hernqvist sändes dit på rekommendation av Carl von Linné. Han fortsatte sedan sina studier i Paris innan han återvände till Skara 1773, där han startade den svenska veterinärutbildningen. Under 1700-talet arbetade veterinärer enbart med jordbrukets djur, sällskapsdjur var då ännu främmande för djursjukvården. (7).

De senaste 15-20 åren har en dramatisk förändring skett. Antalet djur som används inom det svenska skogs- och jordbruket har minskat kraftigt. Den djurgrupp som däremot har ökat är sällskapsdjuren och det är inte sällan som de även betraktas som familjemedlemmar. (7). När djuren ses som nära familjemedlemmar förväntas samma högkvalitativa vård till dem som till människor. Det här nya synsättet är på många sätt bra, både för djurägarna och djuren. Problem uppstår när djuren behandlas till den grad att det ifrågasätts om det inte hade varit mer barmhärtigt att låta dem somna in. Behovet av att dra en tydlig gräns blir mer nödvändig när veterinärens behandlingsmetoder inte är helt säkra och djurets liv efteråt kan bli påverkat.(16). Exempel på när etiska frågeställningar uppstår är till exempel:

1. Djuret är inte botat och dess liv är blott och bart förlängt

Vid cellgiftsbehandling förlängs djurets liv mellan två och tjugofyra månader. Det är individuellt hur djuret mår under behandlingen. Det är endast i ett fåtal fall som djuret blir helt friskt. Det är nödvändigt att se hur varje enskild patient svarar på behandlingen och hur den mår under behandlingens gång.

2. Djuret kanske blir botat men är inte längre fysiskt intakt

Hit kan man räkna benamputationer efter till exempel ett trauma eller cancer. De flesta djur kommer med tiden att finna sig väl i den nya situationen. Problemet här är till exempel att det kan bli reaktioner från omgivningen som djurägaren måste konfronteras med.

3. Djuret är inte botat och uppföljningsbehandlingarna är svåra för djurägaren

Diabetes är ett bra exempel på det här då djurägaren dagligen måste injicera insulin. Även om djuret kan komma att må bra är det inte alla djurägare som klarar av det. Det finns en risk med att de inte orkar och behandlingen blir eftersatt och djuret då också mår dåligt. (16).

Veterinärmedicinen har gått från att behandla mjölkkor ute på gårdarna, då man ibland även tittade till gårdskatten, till att kunna specialisera sig på smådjur. Nu kan man göra avancerade operationer, som till exempel att byta höftled på en hund eller katt. (16). Veterinär Gustav Svensson (25) tycker att den här utvecklingen är positiv. Han tror dock att det finns en fara att veterinärerna blir fartblinda och bara ser möjligheterna till nya och mer avancerade behandlingsmetoder. (25).

Ett värdigt djurliv – vad innefattas i det?

Det kan vara svårt att veta vad som är ett värdigt djurliv eftersom livskvalitet är en subjektiv bedömning.

Enligt djurskyddslagen (1988:534) ska man skydda djur från lidande. Djur som har kraftig smärta har absolut en låg välfärd och därmed ingen värdigt djurliv. Ett exempel på det är när djuret inte kan utföra sina naturliga beteenden på grund av smärtan. (9). Det kan dock inte enbart vara undvikandet av stark smärta, rädsla eller andra sorters lidande som gör djurets liv värt att leva. Om det hade varit på det viset hade man lika gärna kunnat lägga sig ner och dö, för det hade varit det enda sättet att helt undvika lidandet. (16). Hur skall vi kunna bedöma att inte vårt djur vill leva, trots att det har ont ibland? (25).

Det finns olika teorier om hur man värderar ett värdigt djurliv. Enligt hedonismen bör det vara så många stimulerande och glädjefulla upplevelser som möjligt, samt så få smärtsamma och ovälkomna som möjligt. Ju mer positiva upplevelser i förhållande till dåliga – desto mer värdefullt blir livet. (16).

B. Rollin menar däremot att för att kunna få ett så bra djurliv som möjligt måste man även ta hänsyn till vad som är naturligt för djuret.

Animals, too, have natures – the pigness of the pig, the cowness of the cow, 'fish gotta swim, birds gotta fly' - which are as essential to their well-being as speech and assembly are to us. (16)

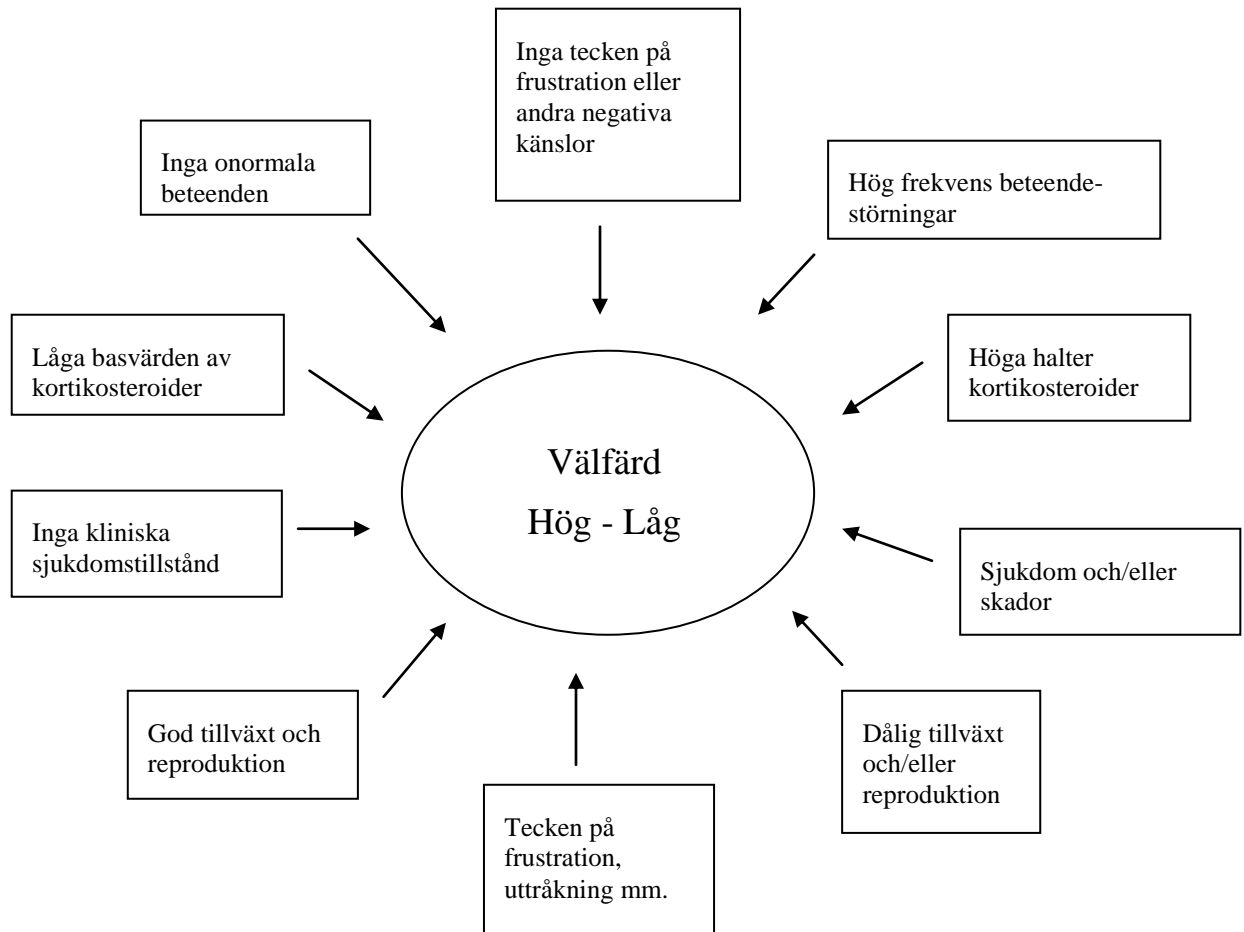
Enligt Per Jensen kan ett djurs välfärd uppskattas genom att sammanställa svaren på en grupp frågor som till exempel tar upp: har djuret några beteendestörningar, förekommer de flesta naturliga beteenden på ett normalt sätt och har djuret några sjukdomar? En samlad bedömning av de här frågorna kan ge en indikation på om djuret mår bra eller dåligt.

(se figur 1)

För människor kan många gånger rädslan för att det kommer att göra ont, att man bär på en dödlig sjukdom eller vetskapen om att man genomgått en stor operation i sig sänka livskvaliteten. (9,20). En dödlig tumör påverkar inte livskvaliteten så länge man inte vet om den och den inte ger några symptom. (9). Här skiljer vi människor oss avsevärt från djuren eftersom vi på ett annat sätt är medvetna om vår situation. Vi vet exempelvis om att vi har blivit opererade och därför blir upplevelsen värre och vår livskvalitet sjunker. (20). Förmågan att kunna kontrollera sin egen situation har också stor påverkan på livskvaliteten. Den amerikanska forskaren Jay Weiss gjorde ett försök med råttor där han utsatte dem för elstötter. Han mätte hur stor stressen blev för dem genom att se hur stora magsår som utvecklades. Det han såg var att de råttor som var förvarnade om obehaget eller kunde kontrollera det inte utvecklade lika stora magsår som de andra. Han drog av det slutsatsen att stressen av obehaget minskade om råttorna kunde kontrollera sin situation. (9)

Var är då ett värdigt djurliv? Är det exempelvis acceptabelt att djur har ont under en kortare tid? Tyvärr finns det inga klara gränser. (9). Är det rätt att offra en katts hälsa för

någon annan katts? Ett vanligt sätt att lösa donationsfrågan på när det gäller njursviktskatter som behöver en ny njure är att familjen som har den sjuka katten får ta hand om en hittekatt, som de tar en njure från till sin andra katt. De får sedan ta hand om hittekatten och på så sätt får den ett hem och chans till fortsatt liv. (25).

Figur 1.

Fritt från P. Jensen *Stress i djurvärlden* (9)

Hur långt är för långt – vem får ta beslutet?

Ibland vill djurägarna gå längre i behandlingen av sitt sällskapsdjur än vad många idag anser är etiskt försvarbart. Det här kan skapa en konflikt eftersom fortsatt behandling kan medföra visst lidande för djuret och djur skall enligt svensk djurskyddslag inte behöva lida. Veterinären kan i en sådan situation bli trängd mellan att göra det bästa för djuret och att ge service till djurägaren. De här besluten kan vara svåra att ta eftersom man inte innan behandlingen är avslutad kan veta hur resultatet blir. När ett svårt beslut av det här slaget skall fattas kan det vara till hjälp att göra en lista över tänkbara situationer som kan uppstå. Frågor som kan ställas är: (19)

1. Hur stor är sannolikheten att behandlingen lyckas?
2. Hur upplevs behandlingen av patienten, samt hur hög kommer livskvaliteten att bli efteråt?
3. Hur länge kommer patienten att ha ett bra liv innan svår sjukdom uppträder igen, då man måste börja tänka på avlivning?
4. Hur stor är den sannolika graden av smärta eller obehag som upplevs av patienten, som ett resultat av beslutet man tog?
5. Hur mycket förväntas behandlingen kosta?

På grund av alla olika möjligheter är det viktigt ur ett etiskt perspektiv att veterinären förser djurägaren med rätt information. Varje behandling har effekter på både djurägaren och djuret. Veterinären måste se till att djurägaren är väl införstådd med de olika behandlingsalternativen innan denne fattar ett beslut. (19). Veterinär Fredrike Ritter anser att det viktiga är att djuret kan få ett ”normalt” liv efter behandlingen. Hon tycker också att det är viktigt att tänka över situationen så att både djuret och djurägaren kan må bra tillsammans, både under och efter behandlingen. Ett exempel på det som hon tog upp: En djurägare har svår reumatism, hennes händer var kraftigt förvärkta och hon levde ensam samt hade långt både till grannar och till släktingar. Hennes hund fick diabetes och hon hade väldigt svårt att göra i ordning och ge hunden dens sprutor. Frågor Fredrike Ritter ställde sig i den här situationen var: är det rätt att sätta in behandling på hunden då det skulle bli näst intill omöjligt för djurägaren att fullfölja den? Är det rätt mot djuret? Är det rätt mot djurägaren? Hon anser att det är viktigt att det diskuteras ur alla aspekter. Djurhjälspersonal måste tänka på djurets bästa, ur varje enskild individs synvinkel. (24)

En del djurägare vill ibland blunda för hur deras djur egentligen mår och väljer därför att lämna dem på djursjukhuset tills dess att det värsta är över. På så sätt kommer de ifrån att se sitt djur lida. Veterinären har här en skyldighet att rapportera till djurägaren så att de blir införstådda i hur djuret verkligen mår. För att djurägaren verkligen skall förstå krävs det ibland att de får komma och besöka sitt djur på djursjukhuset. (19)

Veterinärens plikt att låta djurägaren få ta det avgörande beslutet om sitt djurs behandling hindrar inte veterinären ifrån att ställa sig på djurets sida och säga emot djurägarens idéer. Även om djurägaren har mer kunskap om sig själv och sin situation så har veterinären ändå mer kunskap om vad som troligen kommer hända patienten. Ibland kan det vara lämpligt att veterinären säger ifrån när han anser att det är obarmhärtigt att hålla djuret vid liv. Om djurägaren vägrar avliva sitt djur kan veterinären säga att de då måste gå till en annan veterinär. En sådan situation kan dock bli så pressande för djurägaren att de väljer att avliva djuret utan att helt ha tänkt igenom beslutet. (19)

Avlivning – ett sätt att undkomma lidandet

Att ta beslutet att till sist avliva sitt djur är bland det svåraste beslut som en djurägare kommer att ställas inför. Djur får enligt Sveriges djurskyddslag inte utsättas för lidande. En djurägare har därför ansvaret att ta det avgörande beslutet om avlivning innan djuret börjar utsättas för lidande. (1,4,5)

Det hör inte till vanligheten att djuret självdör på grund av hög ålder i hemmet. Många gånger har djuret under en längre tid varit sjukt och till sist måste djurägaren fatta det svåra beslutet om avlivning. För många djurägare känns det som om de ”dömer” sitt djur till döden. Istället bör de se det som att djur till skillnad från människor har privilegiet att få somna in när deras liv inte längre har någon mening.(4,5) Men hur kan vi egentligen säga att djuret inte längre känner att det har någon mening med att leva? Synen på huruvida djur har rätt till fortsatt liv eller inte skiljer sig beroende på var i världen man befinner sig. I dagsläget är det i USA mindre acceptabelt med avlivning än i Sverige. Där diskuteras istället med vilken rätt en människa skall få ta ett djurs liv. (25)

Djur har troligen inte samma tankar och känslor som vi människor som till exempel kan känna dödsångest. Djur är troligen på så vis befriade från många av de känslor som är svåra för människan. (5). Djurägare kan ställa sig följande frågor som kan vara till hjälp vid det avgörande beslutet:

- Kan djuret fortfarande göra saker som den uppskattar?
- Upplever djuret mer smärta än tillfredsställelse?
- Reagerar djuret som det brukar?
- Har smärtan gjort djuret bitskt eller oberäkneligt?
- Kan djuret kontrollera sina kroppsfunktioner?
- Påverkar djuret sin ägares livskvalitet i negativ riktning?
- Kommer vården av djuret innebära orimliga kostnader för djurägaren?

Om svaret på en eller flera av ovanstående frågor är nej kan det finnas tillräcklig grund för avlivning. (14,15)

Om djurägaren har svårt för att se om djuret bör avlivas eller inte kan de kontakta en veterinär som kan lägga fram fakta på ett objektivt och professionellt sätt. Veterinären informerar även djurägaren om vad som kommer att krävas av dem i behandling av djurets sjukdom, prognos med eller utan behandling samt kostnader. Alla olika behandlingsalternativ måste läggas fram! Det viktigaste är att djurägaren får tid på sig att tänka igenom allt så den känner att den kunde fatta rätt beslut. (12)

När djurägaren till sist har tagit sitt beslut får djurhjälsopersonal aldrig ifrågasätta beslutet. Det kan ge djurägaren ytterligare skuld känslor i ett redan mycket känsloladdat skede. (12)

Etisk prövning

Inom humanvården

Eftersom utvecklingen inom medicinsk forskning går fort framåt öppnas hela tiden nya möjligheter till diagnostik och behandling. Från och med juli 2010 kommer det inom humanvården införas en ny lagstiftning för etisk bedömning av nya metoder innan de tas i bruk inom vården. I humanvården är det här viktigt för att skydda människovärdet och den personliga integriteten. Exempel på områden som kan leda till etiska frågeställningar är fosterdiagnostik och stamcells forskning. (18).

Det är viktigt att sjukvården förnyas, både för att den skall bli bättre men även av ekonomiska skäl. De vanligaste inom humanvården nu är att en läkare läser sig till, eller genom kollegor kommer i kontakt med, en ny behandlingsform som är bättre att använda. Läkaren prövar den nya metoden och kommer eventuellt fram till att det nya sättet att behandla är mer effektivt. Han konsulterar i sådana fall klinikchefen och de tar sedan ett gemensamt beslut om den nya behandlingsformen skall införas på kliniken. Det hör då till undantagen att en etisk analys genomförs. (18).

För att kunna genomföra en etisk analys måste det finnas ett faktaunderlag som beskriver hur metoden skall användas och vilka konsekvenser den har. Om avsaknaden av fakta är för stor kan ingen etisk analys genomföras. Faktauppgifterna kompletteras sedan med etiska värderingar om människovärde, självbestämmande, rättvisa och andra basala värderingar. Det är viktigt att alla som arbetar inom vården har något att säga till om, för olika arbetsgrupper kan uppfatta samma problem på helt olika sätt. Intressenterna kan ha olika makt när det gäller att göra sin åsikt gällande. (18).

De etiska principer som är viktiga vid en etisk analys inom humanvård är: personlig integritet, självbestämmandeprincipen, principen att inte skada, göra gott principen och livskvalitet.

Personlig integritet

Den personliga integriteten kan kränkas om patienten utsätts för behandlingar som är mot dennes vilja eller om någon bryter mot tystnadsplikten genom att lämna ut personliga uppgifter.

Självbestämmandeprincipen

Den här principen innebär att patienten själv får bestämma över sitt eget liv och sina handlingar, så länge det inte kränker någon annans självbestämmanderätt. Det här förutsätter att patienten har fått tillgång till saklig information i frågan.

Principen att inte skada

Den här principen innebär att man om det finns två olika alternativ till behandling skall välja den som medför minst skada eller lidande.

Göra gott principen

Enligt den här principen skall varje människa göra gott mot andra.

Livskvalitet

Det är viktigt att hålla isär termerna livskvalitet och hälsa. Livskvalitet är en subjektiv bedömning som kan definieras på flera olika sätt. Hälsan däremot är något som kan mätas och uttryckas i till exempel termer som förväntad livslängd.

Enligt lagen [1998:1660] skall personal inom hälso- och sjukvården alltid utföra sitt arbete enligt vetenskap och beprövad erfarenhet. Problem uppstår när det skall genomföras en ny behandling som man inte har någon erfarenhet av sedan tidigare. I klinisk försöksverksamhet är det dock nödvändigt att pröva nya metoder, trots att beprövad erfarenhet saknas, för att utvecklingen skall gå framåt. (18).

Inom djurförsök

Sedan 1979 måste ett försök med djur prövas av en etisk nämnd innan det får påbörjas. En etisk nämnd består av 14 personer varav två är jurister, ordföranden och vice ordföranden. De övriga 12 är till hälften forskare, försöksdjurstekniker eller försöksdjurspersonal. Den andra hälften är lekmän, några av dem är representanter från djurskyddsorganisationer. I Sverige finns det sju etiska nämnder. Med djurförsök avses enligt svensk djurskyddslag (1988:534 paragraf 1c) all användning av djur i följande syften: (20,22)

- Vetenskaplig forskning
- Sjukdomsdiagnostik
- Utveckling och framställning av läkemedel eller kemiska produkter
- Undervisning som innebär att djuret utsätts för operativa ingrepp, injektion eller blodavtappning eller om djuret utsätts eller riskerar att utsättas för lidande
- Andra jämförbara ändamål

Användande av djur inom forskningen räknas alltså som djurförsök även där djuret inte utsätts för något lidande. Här skiljer sig den svenska definitionen från den europeiska. Enligt den europeiska definitionen räknas ett djur som försöksdjur först när det utsätts för någon form av lidande. Till den minsta formen av lidande räknas här ett nålstick. (22)

Enligt veterinär Lars Ewaldsson kan det ibland vara nödvändigt att göra en etisk ansökan för en veterinär på ett djursjukhus. Om veterinären lägger upp en studie där han vetenskapligt testar exempelvis en ny sutureringsmetod eller ett nytt material. Han kanske tar biopsier på djuren för att påvisa inflammation. Det kanske görs samma försök på flera djursjukhus etc. Då bör de ansöka om djuretiskt tillstånd. Dock anser Lars Ewaldsson att det mesta hamnar i en gråzon. Om till exempel en enskild veterinär i en standardoperation testar om det blir bättre sårsläkning genom att suturera på ett annat sätt, eller använda sig av ett annat suturmaterial än det vanliga, så kan det knappast vara föremål för prövning i en djuretisk nämnd. Det grundar Lars Ewaldsson på förut nämnda paragraf 1c i djurskyddslagen. (23).

Vid en etisk prövning av ett djurförsök följs den utilitaristiska principen. Djurens eventuella lidande av försöket vägs mot den kunskap som forskaren får ut. Innan lagen om etisk prövning kom gjordes den här bedömningen av forskaren själv. Ifall ett försök ansågs etiskt acceptabelt eller inte var då helt beroende på forskarens moraliska status. Forskarens

bedömning gjordes undermedvetet, han behövde inte redovisa sina åsikter. I och med att lagen om etisk prövning kom tvingades forskaren att redogöra sin planering kring hur djuren skulle användas i försöket. Det innebar en betydande förbättring för försöksdjuren då risken att forskaren blev ”hemmablind” försvann. (21)

När forskaren ansöker om tillstånd att få använda djur i forskningssyfte måste han i förväg ange vilka symptom eller liknade som leder till att djuret tas ur försöket och avlivas. Det här kallas för avbrytningspunkt. Enligt Djurskyddsmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (DFS 2004:4, 1 kap. 3 §) är avbrytningspunkten ”den planerade gränsen för ett djurs lidande som föranleder att djuret av djurskyddsskäl tas ur ett försök oavsett om försökets slutpunkt uppnåtts”, och 2 kap 11 § föreskriver att ”betydande smärta, betydande lidande eller att djuret självdör ska undvikas som avbrytningspunkt”. Den här uppgiften ligger på försöksledaren och det är viktigt att han överväger, motiverar och beskriver avbrytningspunkten så att den blir så tydlig som möjligt. Om djuren “självdör” så har avbrytningspunkten satts allt för sent. (21).

I ansökan anges ibland generella symptom på smärta som avbrytningspunkt. Sådana symptom kan till exempel vara:

- Viktnedgång eller låg viktökning (ofta anges 10-15% lägre vikt än kontroldjurens som avbrytningspunkt)
- Piloerektion (pälsen reser sig)
- Kyfotisk kroppshållning (kuttryggig), det tyder ofta på buksmärta.
- Stillasittande

Viktigt är att avbrytningspunkten inte är för generell, eftersom det då finns risk att komplikationer som är specifika för det aktuella försöket missas. För att kunna förutsäga döden och avliva djuret innan det självdör krävs kunskap i det specifika försöket. Ett exempel är råttor som har en tumör i centrala nervsystemet. Det har genom studier visat sig att de här råttorna genomgår tre viktförändringsfaser. De minskar i vikt när tumören sätts in och sprider sig, sedan ökar de i vikt när de är kliniskt stabila för att sedan åter minska i vikt strax innan döden. På det här sättet kan döden på råttorna förutsägas och råttorna kan avlivas innan de självdör, utan att det påverkar försöket. (20, 21)

Hantering av etiska frågeställningar i klinisk praktik

Gustav Svensson är legitimerad veterinär och chef för kirurgkliniken på Blå Stjärnan Djursjukhus AB i Göteborg. På Blå Stjärnans Djursjukhus AB i Göteborg har de en informell etisk diskussion med personalen på varje enskild avdelning. Om någon i personalen upplever att en behandling har gått för långt eller har någon annan etisk frågeställning, kan de göra en anteckning i datorsystemet om det specifika fallet. Det tas sedan upp för diskussion i arbetsgruppen. Anteckningarna görs av både veterinärer och sköterskor och Gustav Svensson anser att det är viktigt att sköterskorna är med i den här diskussionen eftersom de har mer kontakt med djuren än veterinärerna. Han menar också att det finns en risk att veterinären blir fartblind av möjligheterna till bättre behandling för djuren och ”glömmer bort” de etiska frågeställningarna. (25)

I dagsläget tycker Gustav Svensson att en etisk diskussion saknas innan en ny behandlingsform införs på Blå Stjärnans Djursjukhus AB i Göteborg. I ett känt fall där Blå Stjärnans Djursjukhus AB i Göteborg, som första djursjukhus i Sverige opererade ett gliom på katt medger Gustav Svensson att en formell etisk diskussion saknades. Däremot diskuterades fallet igenom med de inblandade veterinärerna. Han påpekar att den här operationen var en enstaka företeelse och att det därför är svårt att ha några riktlinjer eftersom kunskap saknas. Han anser att det är av större betydelse att prata igenom och sätta upp riktlinjer när det handlar om införandet av helt nya behandlingsformer som kommer användas frekvent på djursjukhuset. Som exempel nämner han en ny höftledsprotés för små hundar och katter som precis börjat användas på Blå Stjärnans Djursjukhus AB i Göteborg. (25)

Gustav Svensson anser att det är viktigt att det finns en diskussion med djurägaren om hur framtiden ser ut efter behandlingen. I dagsläget är det en informell diskussion som inte skrivs ner, det finns inte heller några skrivna riktlinjer. Han tar som exempel den typiska diskbräckstaxen. Diskbräck är något som ofta opereras på Blå Stjärnans Djursjukhus AB i Göteborg och därmed är erfarenheten av den operationen stor. Han tycker sig se att de som aldrig blir bra skiljer sig från de som blir det genom att de inte återfått känslan efter en vecka. Innan behandling påbörjas går veterinären med djurägaren igenom den långa konvalescensperioden samt vilka symptom på förbättringar man bör se efter den veckan. I de fall där känslan inte återkommit efter en vecka ligger det underförstått att hunden då bör tas bort. Gustav Svensson hade gärna haft liknande riktlinjer även vid andra behandlingar, problemet är dock att det i dagsläget saknas erfarenhet och kunskap. (25)

Gustav Svensson vill att den etiska diskussionen skall grunda sig på en känsla som är baserad på fakta. När det skall tas beslut om en behandling ska genomföras eller inte, kan man inte bara se till storleken på operationen utan man måste grunda det på hur djuret mår efteråt och hur stor överlevnadschansen är. Gustav Svensson anser att ett värdigt djurliv är att vara relativt smärtfritt samt pigg och glad. (25)

I Sverige anser många att man i USA emellanåt går för långt i behandlingen av sina sällskapsdjur. Gustav Svensson menar att det beror på att de har en annan syn på avlivning. I Sverige anses det att om ett djur är väldigt sjukt är det aldrig fel att avliva det. I USA är avlivning inte ett alternativ, de anser att vi i Sverige tar för lätt på livet. Vad har vi för rätt att bedöma om ett djur vill leva eller inte? (25)

Gustav Svensson tror att om tio år kommer gränserna för vad som är acceptabelt att behandla att ha flyttats fram. Hans förhoppning är att vi även kommer gå åt andra hållet, det vill säga det som idag anses acceptabelt kanske vi med mer kunskap inte kommer tycka är det. Han önskar att de beslut som tas om tio år i större utsträckning kommer att vara grundade på vetenskapliga studier. (25)

Diskussion

Det är mycket svårt att hitta litteratur i ämnet *veterinär etik*, vilket kanske betyder att det saknas forskning på området. Det känns dock som om det är ett ämne som kommer att aktualiseras mer i framtiden. Bland annat hade RAID (Riksorganisationen för anställda inom djursjukvården) en tidning 2009 med tema etik och det anordnades etikdagar i Uppsala för djursjukvårdarstudenterna tillsammans med veterinärstudenterna 2010.

På grund av att det finns lite litteratur i ämnet intervjuade vi två veterinärer för att få en allmän och mer aktuell inblick i den etiska diskussionen som pågår i Sverige. Det är både för och nackdelar med intervjuer. Fördelen är att man kan gå relativt djupt i diskussionen och få något konkret, till exempel olika fall. Det negativa är dock att det enbart är de intervjuades åsikter som kommer fram. Fallen som de väljer att ta upp kan vara vinklade på så sätt att deras åsikter framhävs.

Vi har tänkt mycket på det vi läst. Det vi båda är helt överens om är att vi nu tycker att det är ännu viktigare med en etisk diskussion. Det är viktigt att ens etiska ställningstagande inte bara grundar sig i en massa tyckande, utan att det alltid finns fakta och kunskap bakom. I framtiden hoppas vi att gränserna för vad som idag är acceptabelt inte bara flyttas fram, utan att det även går åt andra hållet. Att det som idag är acceptabelt inte kommer vara det i framtiden om man med mer forskning och kunskap kommer fram till att det inte var en bra metod som man tidigare använde.

En fråga som vi tog upp i inledningen var: vad är ett värdigt djurliv? En del av vårt arbete har berört det här ämnet. Många använder uttrycket utan att reflektera över vad det innebär. Genom litteraturstudier och intervjuer har vi funnit flera olika sätt att värdera djurs livskvalitet på. Det som är genomgående är att djuret skall ha möjlighet att kunna bete sig naturligt och inte utsättas för onödigt lidande. Dock anser vi att det fortfarande är väldigt otydligt vad som egentligen menas. Kan ett djur överhuvudtaget bete sig normalt i en så onormal miljö som vi ändå sätter dem i? I djurskyddslagen står det att djur skall ha möjlighet att bete sig naturligt. Det är viktigt att komma ihåg att alla hundar inte har samma behov. Till exempel så har en jakthund ett stort behov av att få jaga. Givetvis är det mer stressande för den att inte få följa med husse ut och jaga för att den har hjärtsvikt än för en hund som aldrig varit ute med husse och jagat. När jakthunden mår bra på grund av att den medicineras mot exempelvis hjärtfel förstår den inte att den inte får anstränga sig, för att den då kommer må dåligt igen. Hunden upplever kanske bara situationen som att husse glömmer honom hemma. Det här är viktigt att ha i tankarna när etiska frågeställningar diskuteras på arbetsplatsen. Även om djurhälsopersonal alltid skall ha djurens bästa för ögonen får vi inte glömma djurägaren. Ännu viktigare är att djur och djurägare mår bra tillsammans både under och efter behandlingen.

Djurskyddslagen nämner att djur skall skyddas mot onödigt lidande och smärta. Att smärta sänker ett djurs livskvalitet har återkommit både i våra litteraturstudier och i våra kontakter med veterinärer. Men för att ett djur skall kunna bli friskt krävs det många gånger smärta under en viss tid, även om man använder analgetika. Hur stor smärta som skall accepteras finns det inget svar på. Vi anser att det viktigaste är att diskussionen hela tiden hålls för att man inte skall bli "hemmablind". Det vi har sett är att djur inte upplever sin sjukdom på samma sätt som vi människor gör. Skillnaden är att de inte vet vad de lider av. De lever för varje dag och kan enbart känna att de inte mår bra och att de inte kan utföra sina naturliga beteenden, till exempel jaga sin dagliga mus. Med tanke på det anser vi att det är viktigt att

vi inte förmänskligar djuren.

Djurförsöket på råttor som vi tidigare tagit upp i arbetet visar att råttor upplever mindre stress när de kan kontrollera obehag som de utsätts för. Eftersom det här försöket gjordes på råttor vet vi inte hur det är med andra djurslag. Men om dessa fungerar likadant kan man fundera över om en hund med kronisk smärta som har lärt sig hur den på bästa sätt kan undvika att det gör ont lider mindre av det än en hund som bara ibland får ont och därför inte kan undvika det på samma sätt.

Under arbetets gång har vi börjat fundera över hur patienten upplever sin vistelse på djursjukhuset. Det vi nu fått bekräftat är att stress, frustration och uttråkning sänker ett djurs välbefinnande. När ett djur är inlagt på djursjukhus kan det alltså ha sänkt välfärd utan att det har ont. Bara det att de inte får vara i sin normala miljö samt med sin matte och husse kan få somliga patienter att uppleva obehag. Frågan är om det psykiska lidandet väger lika tungt som det fysiska när det avgörs vad som är värt att behandla? Det här är en fråga som väckts hos oss under arbetets gång och som vi tyvärr inte fått svar på.

Under etikdagarna i Uppsala tog veterinär Eva Hertil upp en viktig tanke. Hon menar att man inför varje behandling bör ställa sig tre frågor:

- Varför skall man behandla?
- För vem skall man behandla?
- Till vilket pris skall man behandla?

Vi tycker att det är tre mycket bra frågor som bör tänkas igenom. En situation kan vara där en äldre djurägare gärna vill behandla sitt mycket sjuka djur. Djuret är kanske det ända djurägaren har kvar. För djurets del hade det kanske varit barmhärtigast att låta det somna in. Det är viktigt att tänka igenom för vems skull vi behandlar/inte behandlar djuret? Rent juridiskt ses djur som ägodelar. Men vi anser att de har ett egenvärde, det tycker vi är viktigt att komma ihåg i situationer som ovan. Djurhälsopersonal skall alltid ha djurens bästa för ögonen, men får samtidigt inte förlora empatin för djurägaren.

Innan vi började skriva vårt arbete tyckte vi att det var viktigt att djursjukskötarna fick ha lika stor del i den etiska diskussionen som veterinärerna. Detta för att omvårdnaden av patienterna skall bli så god som möjligt. Vi misstänkte att vården kunde bli påverkad av att alla i personalen inte känner sig insatta och delaktiga. I det här arbetet har vi haft kontakt med två veterinärer, Gustav Svensson och Fredrike Ritter. De anser båda att djursjukskötaren har större kontakt med djuren och därmed i större utsträckning ser hur de mår och betar sig. Därför tyckte de att det är viktigt att djursjukskötarna får ta en lika stor del som veterinärerna i den etiska debatten. Veterinär Fredrike Ritter tror att det annars finns en risk i att omvårdnaden av patienten blir sämre, inte på grund av att man inte vill/kan utan för att man inte känner sig delaktig eller inte tror på behandlingen. Hon tror att det till stor del beror på okunskap. Alla på arbetsplatsen måste vara lyhörda och ibland acceptera att i viss utsträckning arbeta mot sina egna principer. Så här borde det vara, men vi vet fortfarande inte hur det egentligen är. Om en veterinär beslutar sig för att genomföra en behandling som djursjukskötaren inte känner sig bekväm med, hur stor möjlighet har djursjukskötaren då att påverka? För att få en uppfattning i hur det är borde vi ha intervjuat en djursjukskötare. Tyvärr fanns ingen tid och möjlighet till det. Det finns därmed en risk

att vårt arbete blivit vinklat utifrån dessa två veterinärers synsätt.

Veterinärvården fortsätter att utvecklas och vi kan behandla mer och mer. Det är givetvis bra! En sak vi reflekterat över vad det gäller den här utvecklingen är att det ger ökade veterinärvårdskostnader. Det i sin tur leder till att försäkringspremierna stiger, vilket på sikt kan leda till att fler inte har råd att försäkra sina djur. Om många djur är oförsäkrade har djurägarna troligen inte längre råd med ”enklare” veterinärvård. Det som en följd av att vi behandlar mycket sjuka och gamla individer som ändå inte har många månader kvar i livet till ett väldigt högt pris. Vi menar dock inte att man inte skall behandla sin gamla hund men att förhöjda försäkringspremier kan bli en oönskad konsekvens.

I inledningen tog vi upp tanken om det hade varit en idé att ha en etisk prövning även inom veterinärmedicinen, på samma sätt som idag finns inom försöksdjursverksamheten. I humanvården blir det från 2010 lag på att en etisk bedömning skall genomföras innan nya behandlingsformer tas i bruk. Lagen innehåller fem riktlinjer som skall tas i beaktande. Det hade kanske varit bra att på ett liknande sätt inom djursjukvården ha nationella riktlinjer för hur en etisk diskussion om vad som skall behandlas skall föras. Vi tog upp en liknande tanke i frågorna till veterinär Fredrike Ritter och i intervjun med veterinär Gustav Svensson. Fredrike Ritter menade att det inom veterinärmedicinen är viktigt att man ser till individen och att det därför kan vara svårt att sätta upp tydliga gränser i en etisk ansökan. Gustav Svensson var även han tveksam eftersom man idag många gånger inte har den kunskap som behövs för att innan behandling påbörjats bestämma hur lång tid det skall få ta innan djuret blir friskt. Om kunskapen däremot finns för en specifik behandling tror han det kan vara en idé.

Det vi slutligen har kommit fram till genom vårt arbete är att det inte finns någon manual för livet och vi önskar inte heller att någon sådan skall finnas. Därmed är det viktigt att etik diskussionen hålls vid liv!

Referenslista

Skriftliga källor

1. Berg, C. (2005) *När ett djur ska avlivas – om regler och rekommendationer i samband med avlivningar av tamdjur*. Svensk Veterinärtidning, vol. 57: 2. ss. 19-23
2. Bekoff, M (2007) *Encyclopedia of Human-Animal Relationships: a global exploration of our connections with animals* (Vol 1) Westport, (Greenwood), 9780313334887
3. Bekoff, M (2007) *Encyclopedia of Human-Animal Relationships: a global exploration of our connections with animals* (Vol 3) Westport, (Greenwood), 9780313334900
4. Björnehammar, U. (1998) *Dagen som alla djurägare bävar inför*. Doggy Rapport, årgång 22:3. ss. 22-23
5. Cederlund, B. (2000) *Den åldrande hunden – och att skaffa en ny*. Hundsport, 12. ss. 78-79, 132-134
6. Forsman B. (1991) *Etik – Moral – Djuretik*, Stockholm, Centrala försöksdjursnämnden, Jordbruksdepartementet
7. Hertil E. (2001) *Djurens roll i samhället har förändrats – etik och djurskydd i veterinärutbildningen*, Uppsala, 0348-5994
8. Jensen P. (2006) *Djurens beteende*, Stockholm, (Natur och Kultur), 91-27-35720-1
9. Jensen P. (1996) *Stress i djurvärlden*, Stockholm, (Lts förlag), 91-36-03278-6
10. Legood Giles (2000) *Veterinary ethics an introduction*, London and New York, (Continuum), 0-8264-4784-8
11. Midgley M. (1983) *Animals and why they matter*, USA, (The University of Georgia Press), 0-8203-2041-2
12. Mitchener, K. (1988) *The Euthanasia Decision*. Companion Animal Practice, vol 2:12. ss. 3-6
13. Nilstun T. (2006) *Etik och ansvar i sjukvården; från sinnelag till situation*, Lund, (studentlitteratur), 9789144011615
14. Ortman, K. (1993) *Avlivning av sällskapsdjur*, Fördjupningsarbete del 1. Svensk Veterinärtidning, vol. 45:10. ss. 425-428
15. Ortman, K. (1993) *Avlivning av sällskapsdjur – mänskliga sorgereaktioner*, Fördjupningsarbete del 2. Svensk Veterinärtidning, vol. 45:11. ss. 479-484
16. Sandöe P., Christiansen B S. (2008) *Ethics of animal use*, Köpenhamn, (Blackwell publishing), 978-1-4051-5120-7
17. Statens medicinsk-etiska råd (2008) *Etik – en introduktion*, Stockholm, (Fritzes), 978-913832438-7

18. Sveriges Regeringskansli (2008) *Etisk bedömning av nya metoder i vården*, Stockholm, (Edita Sverige AB), 978-91-38-23015-2
19. Tannenbaum J, (1989) *Veterinary Ethics*, USA, (William and Wilkins), 0-683.08102-0
20. Waller M., Öbrink KJ. (1996) *Försöksdjurskunskap*, Lund, (Studentlitteratur), 91-44-61181-1

Internetkällor

21. <http://www.akademitjanst.se/handbok.pdf> , uppdateringsdatum saknades, 20100223
22. <http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/djur/forsoksdjur/etiskprovning.4.7850716f11cd786b52d80002146.html> , 20090911, 20100223

Muntliga källor

23. Ewaldsson Lars, Leg. Veterinär, anställd på Sahlgrenska Universitetssjukhuset - EBM (Bilaga 2)
24. Ritter Fredrike, Leg. Veterinär, anställd på Borås Djurpark (Bilaga 1)
25. Svensson Gustav Leg. Veterinär, chef för kirurgkliniken på Blå Stjärnans Djursjukhus AB i Göteborg

Bilagor

Bilaga 1 – Intervju med Fredrike Ritter

Varför tycker du att det är viktigt att det hålls en etisk diskussion? Vad tycker du är viktigast att man diskuterar?

Vi kan mer än vad vi har kunnat, ständigt kommer nya behandlingsmetoder både kirurgiskt och medicinskt, vi måste vara alerta och inte göra saker bara för att vi kan. Det passar inte alla individer, vi måste anpassa oss till djuren och dess ägare. Alla vill inte behandla allt, en del har heller inte råd. Diskussion måste ständigt föras med kollegor, arbetskamrater och djurägare. När man diskuterar måste man ha djurets (och dess ägares) bästa för ögonen. Kan djuret leva ett "normalt" liv efteråt? Kan ägaren och djuret ha ett bra liv tillsammans både under och efter behandling?

Jag har ett exempel en djurägare med svår reumatism. Hennes händer var kraftigt förvärrade, hon levde ensam och hade långt både till grannar och släktingar. Hennes hund fick diabetes hon hade väldigt svårt att göra i ordning och svårt att ge sprutor, är det då rätt att sätta in behandling på hunden? Det skulle bli näst intill omöjligt att fullfölja behandlingen. Rätt mot djuret? Rätt mot ägaren?

Det är oerhört viktigt att diskutera ur alla aspekter, att föra en dialog med alla inblandade annars är det lätt att det blir fel. Djurets bästa är det vi alltid ska tänka på, ur individ synpunkt.

Många säger att en behandling är acceptabel, bara djuret får ett värdigt liv efteråt.

Vad anser du innefattas i uttrycket värdigt djurliv? Och kan ett djur ha ett värdigt djurliv trots måttlig smärta?

Värdigt djurliv det ligger mycket i det, jag anser att värdigt djurliv är när djuret kan leva ett så bra liv som möjligt ur den artens synvinkel. Kunna äta, göra sina behov, få utlopp för sina instinkter, sova, leka etc. Man ska se att djuret tycker det är roligt att leva! Att bara äta och sova är (tror jag) inte så kul om man är hund men är man en orm så är det i princip det man gör!

Måttlig smärta är också ett vitt begrepp, måttligt för er är kanske inte måttligt för mig, individen återigen. Jag anser att om det är under en begränsad period och man har ett tag kvar att leva så anser jag nog att man kan stå ut men om det är en längre period eller tom livet ut och man inte har så lång tid kvar då kan man väl få slippa.

Man kan till viss del också lära sig leva med smärta men man måste vara uppmärksam, hur många djur går inte omkring med tandvärk utan att det uppmärksammas?

Några frågor om rollerna veterinär – djursjukvårdare:

Tycker du att djursjukvårdaren skall ha lika stor del i den etiska diskussionen som veterinären? Hur tror du att det är i dagsläget? Och tror du att det finns någon risk att behandlingen blir sämre om inte alla i personalen känner sig helt bekväma med det som utförs?

Jag anser att alla oavsett yrkeskategori ska vara delaktiga i debatten, vi ser det kanske ur olika synvinklar, djursjukvårdaren kanske ser djuret mer än veterinären gör men veterinären har en annan aspekt på behandlingen. I många fall är det dok veterinären som

ska fatta beslutet. Jag tror att det är jätteviktigt att alla är med i diskussionen så man får höra alla argument annars är det lätt att man inte behandlar lika bra inte på grund av att man inte vill/kan utan för att man inte känner sig delaktigt eller inte tror på det hela. Alla måste vara lyhörda och även jobba mot sina principer ibland. Jag tror att okunskap är roten till mycket ont.

Jag har ett underbart exempel jag jobbade ihop med en djursjukvårdare som tyckte att jag hade lite för lätt att avliva och ge upp hon ville alltid försöka lite till, våra diskussioner var väldigt nyttiga för oss båda jag fick till mig att kanske försöka med något jag inte tänkt på och jag fick även tänka till när jag skulle förklara min ståndpunkt och hon fick tänka till med sin ståndpunkt och sina argument inte bara "jag tycker", vi fick ge oss bägge två vid olika tillfällen.

I dags läget är jag rädd för att det fortfarande finns ställen som inte gör en bra diskussion. Vi måste ändra på detta och hålla diskussionen levande inte bara slå oss till ro med att vi har haft en diskussion, ämnet är stort och känsligt och behöver ständigt hållas levande, vi flyttar ju även fram våra positioner när det gäller kunskaper inte minst inom smärtlindringens område.

När man som forskare vill använda djur för att få fler svar med sin forskning måste de först göra en etisk ansökan – som godkänns av en etisk nämnd. I ansökan skall forskaren ange så kallade avbrytningspunkter, där skall det anges vid vilket lidande eller smärtsymptom djuret skall tas bort från försöket och avlivas, även fast resultatet från försöket ej är fullbordat. Tror du att man skulle kunna ha något liknande inom veterinärmedicinen innan nya behandlingar tas i bruk på ett djursjukhus/klinik? Tror du att som det är i dagsläget finns en risk med att djur som är under behandling hålls vid liv, längre än vad som egentligen är "humant", för att veterinären vill att behandlingen skall få ett bra resultat?

Tror inte riktigt på det inom veterinärmedicinen, här tror jag det är viktigare att se till individen och hur den mår än att ha en generell gräns. Olika individer reagerar olika och ibland måste man genomföra saker trots allt. För att föra kunskaperna framåt så måste vi ibland även gå lite i gränslandet. Nya behandlingar/mediciner tas i bruk många gånger utan att det finns tidigare erfarenheter av det, ta till exempel vissa mediciner som ej är registrerade på alla djurslag och man sätter in det på annat djurslag på försök (jag gör det ofta eftersom jag numer jobbar med zoodjur det finns inte mycket registrerat för tiger eller orm tex!) Detta är en form av försök som egentligen skulle etiskt prövas men vi måste ta till detta och chansa lite, givetvis inte med vad som helst men vi har många gånger inget att förlora och det leder till att vi nästa gång vet vad eller hur vi ska göra.

Inom human medicinen pågår detta ofta, de flesta mediciner/behandlingar är testade på unga friska män i tjugo års ålder, det säger inget om hur det fungerar på oss lätt överviktiga kärringar i övre medelåldern!!

Jag tror att det kan nog finnas ett och annat fall som kanske pågått för länge för att det ska vara humant kanske inte alltid för att veterinären vill att det ska bli ett bra resultat utan mer för att det är svårt att "ge upp"!

Bilaga 2 – Brev till Lars Ewaldsson

Hej!

Vi går sista året på djursjukvårdarprogrammet i Skara och skriver nu vårt examensarbete. Vi var med på rundvandringen på EBM. Dagen innan hade du haft en föreläsning för oss i skolan. Vi har en fråga om en sak du sa då eftersom vi nämner det i vårt arbete. När vi pratade om vilka försök som skulle ansökas om i den etiska nämnden kom det upp ifall försök som görs på djursjukhus bör ansökas om i en etisk nämnd, till exempel en ny operation på det stället. Stämmer det, eller missuppfattade vi dig? Vilken lagtext är det i sådana fall som tar upp det?

Tack på förhand!

Emma och Tinnie

Hej,

Detta att ta fram en ny operationsmetod på djur kan hamna lite grand i en gråzon. Om jag som enskild veterinär i en standard-operation t ex testar om jag får bättre sårsläkning genom att sy på ett annat sätt, eller använda mig av ett annat suturmateriäl än det jag brukar, så kan detta knappast vara föremål för prövning i en djuretisk nämnd.

Om jag däremot lägger upp en studie där jag vetenskapligt testar detta med sutursätt eller materiäl. Jag kanske tar biopsier på djuren för att påvisa inflammation med histologi, man kanske gör samma försök på flera djursjukhus etc. Då bör man ansöka om djuretiskt tillstånd.

Jag grundar detta på 1c § i djurskyddslagen:

Med djurförsök avses användning av djur för

- 1. vetenskaplig forskning*
- 2. sjukdomsdiagnos,*
- 3. utveckling och framställning av läkemedel eller kemiska produkter,*
- 4. undervisning, om användningen innebär att djuret avlivas, utsätts för operativt ingrepp, injektion eller blodavtappning eller om djuret orsakas eller riskerar att orsakas lidande, samt*
- 5. andra jämförliga ändamål.*

Hoppas detta hjälper er!

Med vänliga hälsningar

Lars Ewaldsson